

Ainevaldkond “Sotsiaalsained”
Tunnimaht:

Klass	2. klass	3. klass	5. klass	6. klass	7. klass	8. klass	9. klass
Ühiskonnaõpetus				35 tundi			70 tundi
Ajalugu			35 tundi	70 tundi	70 tundi	70 tundi	70 tundi
Inimeseõpetus	35 tundi	35 tundi	35 tundi	35 tundi	35 tundi	35 tundi	

Üldpädevused:

kultuuri- ja väärtuspädevus	suutlikkus hinnata inimsuhteid ja tegevusi üldkehtivate moraalnormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, ühiskonnaga, loodusega, oma ja teiste maade ja rahvaste kultuuripärandiga ning nüüdiskultuuri sündmustega; väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt; hinnata üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi, väärtustada inimlikku, kultuurilist ja looduslikku mitmekesisust; teadvustada oma väärtushinnanguid
sotsiaalne ja kodanikupädevus	suutlikkus ennast teostada; toimida aktiivse, teadliku, abivalmi ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut ja Eesti riiklikku iseseisvust; teada ja järgida ühiskondlikke väärtusi ja norme; austada erinevate keskkondade reegleid ja ühiskondlikku mitmekesisust, religioonide ja rahvaste omapära; teha koostööd teiste inimestega erinevates olukordades; aktsepteerida inimeste ja nende väärtushinnangute erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel
enesemääratluspädevus	suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; analüüsida oma käitumist erinevates olukordades; käituda ohutult ja järgida tervislikke eluviise; lahendada suhtlemisprobleeme
õpipädevus	suutlikkus organiseerida õppekeskkonda individuaalselt ja rühmas ning hankida õppimiseks, hobideks, tervisekäitumiseks ja karjäärivalikuteks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ja seda plaani järgida; kasutada õpitud erinevates olukordades ja probleeme lahendades; seostada omandatud teadmisi varemõpitudga; analüüsida oma teadmisi ja oskusi, motiveeritust ja enesekindlust ning selle põhjal edasise õppimise vajadusi
suhtluspädevus	suutlikkus ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada nii emakeeles kui ka võõrkeeltes, arvestades olukordi ja mõistes suhtluspartnereid ning suhtlemise turvalisust; ennast esitleda, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning eristada ja mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades korrektset viitamist, kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ja väljendusrikast keelt ning kokkuleppel põhinevat suhtlemisviisi
matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiaalane pädevus	suutlikkus kasutada matemaatikale omast keelt, sümboleid, meetodeid koolis ja igapäevaelus; suutlikkus kirjeldada ümbritsevat maailma loodusteaduslike mudelite ja mõõtmisvahendite abil ning teha tõendus põhiseid otsuseid; mõista loodusteaduste ja tehnoloogia olulisust ja piiranguid; kasutada uusi tehnoloogiaid eesmärgipäraselt
ettevõtlikkuspädevus	suutlikkus ideid luua ja ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi, aidata kaasa probleemide lahendamisele; seada eesmärgi, koostada plaane, neid tutvustada ja ellu viia; korraldada ühistegevusi ja neist osa võtta, näidata algatusvõimet ja vastutada tulemuste eest; reageerida loovalt, uuendusmeelselt ja paindlikult muutustele; võtta arukaid riske; rakendada finantskirjaoskust
digipädevus	suutlikkus kasutada uuenevat digitehnoloogiat toimetulekuks kiiresti muutuv ühiskonnas nii õppimisel, kodanikuna tegutsedes kui ka kogukondades suheldes; leida ja säilitada digivahendite abil infot ning hinnata selle asjakohasust ja usaldusväärsust; osaleda digitaalses sisuloomes, sh tekstide, piltide, multimeediumide loomisel ja kasutamisel; kasutada probleemilahenduseks sobivaid digivahendeid ja võtteid, suhelda ja teha koostööd erinevates digikeskkondades; olla teadlik digikeskkonna ohtudest ning osata kaitsta oma privaatsust, isikuandmeid ja digitaalset identiteeti; järgida digikeskkonnas samu moraali- ja väärtuspõhimõtteid nagu igapäevaelus.

Läbivad teemad:

elukestev õpe ja karjääri kujundamine	taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvas õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema sobivaid haridus- ja tööalaseid valikuid
keskkond ja jätkusuutlik areng	taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustades jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele
kodanikualgatus ja ettevõtlikkus	taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele
kultuuriline identiteet	taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripäradest ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis
teabekeskond ja meediakasutus	taotletakse õpilase kujunemist teadlikuks ja analüüsivaks inimeseks, kes tajub ja teadvustab adekvaatselt ümbritsevat teabekeskkonda, suudab meediamaaailma sisu ja allikaid kriitiliselt analüüsida ja kasutada, tunnustab autorlust, oskab luua kvaliteetset meediasisu, arvestades oma eesmärke ja ühiskonnas omaksvõetud suhtlemise norme, ning toimib turvaliselt ja vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskkonnas
tehnoloogia ja innovatsioon	taotletakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas
tervis ja ohutus	taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele
väärtused ja kõlblus	taotletakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires

Hindamise põhimõtted:

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusvääruse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemist, seoste loomist ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

Õpilase ainealaseid teadmisi ja oskusi võrreldakse õpilase õppe aluseks olevas ainekavas toodud oodatavate õpitulemustega ja tema õppele püstitatud eesmärkidega. Ainealaseid teadmisi ja oskusi võib hinnata nii õppe käigus kui ka õppeteema lõppedes.

Hinnatakse viie palli süsteemis:

- „5” 90–100%
- „4” 75–89%
- „3” 50–74%
- „2” 20–49%
- „1” 0–19%

Ainekava koostamise aluseks on riiklik ainekava: https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1080/3202/3005/18m_pohi_lisa6.pdf#

Õppeaine „Inimeseõpetus“
Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused, hoiakud

I kooliaste
1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku. 2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse. 3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel. 4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused. 5. Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust. 6. Tunneb liiklusreegleid. 7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust. 8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi. 9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust. 10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida. 11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana. 12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keeelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse. 13. Oskab oma tervist hoida. 14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest. 15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist. 16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi. 17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana. 18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

2. klass

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused
Mina <ul style="list-style-type: none"> • Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse. <ul style="list-style-type: none"> ○ kirjeldab enda huvisid ja tegevusi ○ põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda 	<ul style="list-style-type: none"> • Mina. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine • Positiivne suhtumine endasse ja teisesse. • Kehalised muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes. 	eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemust kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboleid oma kogemuse piires.

<ul style="list-style-type: none"> ○ teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi 	<ul style="list-style-type: none"> • Minu erinevused ja sarnasused teistega. • Sallivus. 	<p>tööõpetus: märkab ning nimetab positiivset oma ja teiste töödes.</p>
<p>Mina ja tervis</p>		
<ul style="list-style-type: none"> • Oskab oma tervist hoida. <ul style="list-style-type: none"> ○ toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust ○ nimetab mõningaid haiguste tunnuseid ○ teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi 	<ul style="list-style-type: none"> • Tervis. Tervise eest hoolitsemine. • Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, kehaline aktiivsus. • Keha eest hoolitsemine. • Terve ja haige inimene. • Abi saamise võimalused. • Vajadusel abi kutsumine. 	<p>eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;</p> <p>muusika: väljendab lauldes muusika sisu ning meeleolu;</p> <p>tööõpetus: toob näiteid tervisliku toiduvaliku kohta; toob näiteid isikliku hügieeni vajalikkuse kohta;</p> <p>kehaline kasvatus: teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab liikumise ja toitumise olulisust tervisele.</p>
<p>Mina ja minu pere</p>		
<ul style="list-style-type: none"> • Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksikute eest hoolitsemise ja abistamise vajadust. <ul style="list-style-type: none"> ○ kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksikute abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest ○ toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas 	<ul style="list-style-type: none"> • Kodu. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. • Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine. • Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähikümbruses. 	<p>eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi.</p>
<p>Mina ja Eesti</p>		
<ul style="list-style-type: none"> • Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku. <ul style="list-style-type: none"> ○ leiab kaardilt Eesti ja kodukoha ○ nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva ○ teab, kes on Eesti Vabariigi president ○ tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat ○ teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku • Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana. 	<ul style="list-style-type: none"> • Eestimaa ja kodukoht. • Eesti pealinn. • Eesti Vabariigi sünnipäev. • Eesti president. • Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümboolid • Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed. • Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval • Kodukoha inimeste tavad ja kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. • Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana. 	<p>eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;</p> <p>muusika: väljendab lauldes muusika sisu ning meeleolu;</p> <p>kehaline kasvatus: kirjeldab kogemust, mille ta on saanud väljaspool kooli toimunud liikumisüritusel osalejana, vaatlejana või vabatahtlikuna;</p> <p>loodusõpetus: saab aru kaardist; leiab Eesti kaardil oma kodukoha, suuremad kõrgustikud, saared, poolsaared, lahed, jõed, järved ja linnad; märkab kodukoha elurikkust ja maastiku mitmekesisust ning selgitab nende olulisust.</p>

<ul style="list-style-type: none"> ○ võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt • Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse <ul style="list-style-type: none"> ○ toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest ○ selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja 		<p>tööõpetus: märkab esemetel rahvuslikke elemente ja kasutab neid oma töös;</p>
<p>Mina: aeg ja asjad</p>		
<ul style="list-style-type: none"> • Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist <ul style="list-style-type: none"> ○ planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult • Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel <ul style="list-style-type: none"> ○ toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada ○ sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega ○ seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega 	<ul style="list-style-type: none"> • Mina: aeg ja aja planeerimine. • Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. • Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. • Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. • Oma igapäevalikute seos oma tuleviku eesmärkidega. 	<p>eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;</p> <p>matemaatika: tunneb kella ja kalendrit ning seostab neid teadmisi oma elu tegevuste ja sündmustega;</p> <p>tööõpetus: viib alustatud töö lõpule ja räägib oma tööst ning tulemusest;</p> <p>loodusõpetus: sõnastab oma meeltega saadud kogemusi;</p> <p>kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboliteid oma kogemuse piires.</p>

3. klass

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused
<p>Mina</p> <ul style="list-style-type: none"> • Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi. <ul style="list-style-type: none"> ○ põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda 	<ul style="list-style-type: none"> • Mina. Igäihe väärtuslikkus. Positiivne suhtumine endasse. • Inimeste erinevused: bioloogiline ja sotsiaalne. Sallivus. 	<p>eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;</p>

<ul style="list-style-type: none"> ○ teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi • Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse. • Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused. <ul style="list-style-type: none"> ○ nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi ○ toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas 	<ul style="list-style-type: none"> • Inimeste õigused ja kohustused. Vastutus. • Laste õigused ja kohustused: peres, koolis, lähikonnas. 	<p>tööõpetus: märkab ning nimetab positiivset oma ja teiste töödes;</p> <p>kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboleid oma kogemuse piires.</p>
Mina ja tervis		
<ul style="list-style-type: none"> • Oskab oma tervist hoida. • Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest. <ul style="list-style-type: none"> ○ toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve • Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi. <ul style="list-style-type: none"> ○ selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste ○ teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi 	<ul style="list-style-type: none"> • Vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis. • Tervislik eluviis. • Terviseriskid. • Hoidumine tervist ohustavatest olukordadest. • Esmaabi. • Abi saamise võimalused. 	<p>loodusõpetus: liigub looduses turvaliselt, kahjustamata loodust, teisi ja iseennast;</p> <p>tööõpetus: toob näiteid tervisliku toiduvaliku kohta;</p> <p>keheline kasvatus: märkab abi vajamist tunnis ja kutsub abi ohuolukorras; teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab ning järgib isiklikku hügieeni ja ohutusnõudeid; teab liikumise ja toitumise olulisust tervisele; rakendab eakohaseid veeohutusalasid oskusi;</p> <p>eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi; lahendab lihtsamaid probleemülesandeid paaris- ja rühmatöös.</p>
Mina ja teised		
<ul style="list-style-type: none"> • Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust. <ul style="list-style-type: none"> ○ toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida ○ põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust 	<ul style="list-style-type: none"> • Reeglid ja käitumisnormid. • Seadused. • Üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimine. • Käitumisnormide ja seaduste järgimine koolis ja lähiümbruses. • Liiklusreeglid. • Liiklusreeglite järgimine. 	<p>eesti keel: kujundab lugemise kaudu oma mõtte- ja tundemaailma, jagab lugemiskogemusi;</p> <p>keheline kasvatus: arvestab peamisi turvalisuse ja ohutu liikumise põhimõtteid; arvestab tegevustes kaaslasi; märkab abi vajamist tunnis ja kutsub abi ohuolukorras;</p>

<ul style="list-style-type: none"> ○ demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumishormide ja seaduste täitmist • Tunneb liiklusreegleid <ul style="list-style-type: none"> ○ tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid ○ kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist ○ märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks • Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida <ul style="list-style-type: none"> ○ teab, et vägivald on eri vormid; ○ selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua ○ teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; ○ demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral • Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksikeest hoolitsemise ja abistamise vajadust. <ul style="list-style-type: none"> ○ selgitab sõpruse, koostöö, üksikeest hoolitsemise ja üksikeest abistamise vajalikkust 	<ul style="list-style-type: none"> • Turvaline käitumine liikluses koduteel ja koduümbruses. • Vägivald ja selle erinevad vormid. • Vägivaldse käitumise negatiivsed tagajärjed. • Abi saamise võimalused koolikiusamise ja teiste vägivaldse käitumise ilmingute korral • Sõprus ja sõpruse hoidmine. • Koostöö vajalikkus. • Hoolitsemine ja abistamine ning prosotsiaalse käitumise väärtustamine. Heategemine ja heategevus. 	<p>loodusõpetus: liigub looduses turvaliselt, kahjustamata loodust, teisi ja iseennast; käitub liikluses ohutult;</p> <p>kunst: kirjeldab visuaalseid pilte, jooniseid ja sümboleid oma kogemuse piires;</p> <p>Tööõpetus: arvestab ühiselt töötades kaaslast</p>
<p>Mina: teave ja asjad</p>		
<ul style="list-style-type: none"> • Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust. <ul style="list-style-type: none"> ○ loetleb erinevaid teabeallikaid ○ leiab infot erinevatest allikatest ○ võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest ○ kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte 	<ul style="list-style-type: none"> • Teave. Erinevad teabeallikad. • Teabeallikate kasutamine. • Teabeallikate usaldusväärsus. • Meedia kasutusvõimalused ja ohud. • Turvaline meediavahendite kasutamine. • Raha. Raha teenimine, kasutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste plaanimine. • Keskkonna hoidmise võimalused säästlikul tarbimisel. • Enda võimalused keskkonna hoidmisel lähieümbruses. 	<p>loodusõpetus: tarbib vastutustundlikult, väldib enda ja teiste tervise kahjustamist; toob näiteid, kuidas inimene loodust oma tegevusega mõjutab; teeb ettepanekuid lähieümbruse keskkonnahoiuks ning osaleb sellisena tegevustes;</p> <p>matemaatika: kirjeldab mõõtühikute suurust endale tuttavate suuruste kaudu;</p> <p>kunst: teab säästlikkuse ja kestlikkuse tähtsust; teab, kes on autor; ei tee digitaalkujutiste salvestamise ja edastamisega kellelegi kahju;</p>

<ul style="list-style-type: none"> ○ selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel • Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana. <ul style="list-style-type: none"> ○ teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine • Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles. <ul style="list-style-type: none"> ○ hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine 		<p>eesti keel: vormistab lihtsama kirjaliku töö arvutis, järgib õpitud keelereegleid;</p> <p>tööõpetus: kasutab materjale säästlikult.</p>
---	--	--

Kooliastme lõpuks taotletavad õpitulemused:

<p>II kooliaste</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist. 2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv. 3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust. 4. On loov ja ettevõtlik. 5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest. 6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena. 7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid. 8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi. 9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust. 10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest. 11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust. 12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida. 13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele. 14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi. 15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.
--

5. klass

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad
TERVIS	

<p>Tervist toetavate valikute tegemiseks vajab õpilane tõendus põhiseid teadmisi tervise olemuse ja seda mõjutavate tegurite kohta.</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist; • mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajadust; • väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele; • on loov ja ettevõtlik; • teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida. 	
<p>Tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid.</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid 	<ul style="list-style-type: none"> • Tervis • Tervise olemus • Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. • Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid
<p>Tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundi määrajad</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid; • selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad. • oskab mõõta kehatemperatuuri, pulssi • teab, mis on kehamassiindeks ja selle arvutamine 	<ul style="list-style-type: none"> • Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad. • Kehamassiindeks • Stress • Stressiga toimetulek
<p>Meedia mõjutab inimeste tervisekäitumist</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab reklaamide eesmärke, • eristab arvamust faktist 	<ul style="list-style-type: none"> • Meedia osa terviseiga seotud otsustes. • Terviseteemaised veebilehed.
<p>Turvaline elukeskkond, kehaline aktiivsus ja tervislik toitumine</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust. • selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkus • oskab teha valikuid tervisliku toitumise osas 	<ul style="list-style-type: none"> • Tervislik eluviis. • Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus. • Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis • Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).
<p>MURDEIGA JA KEHALISED MUUTUSED</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Murdeea muutused on oluline osa inimese arengust. Murdeea toimivate füüsiliste, emotsionaalsete, vaimsete ja sotsiaalsete muutuste tundmine annab noorele tuge oma arengu iseärasuste mõistmisel ja nende aktsepteerimisel ning murdeea arenguülesannetega toime tulemisel. 	

<ul style="list-style-type: none"> Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust. 	
<ul style="list-style-type: none"> Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed muutused. Teismeliste erinevad arengutempod murdeea. 	<ul style="list-style-type: none"> Murdeiga elukaases Murdeea olulisus Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused. Igähele oma tempo. Toimetulek muutustega. Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünd. Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamise võime ja seksuaalsusega. Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine
TURVALISUS JA RISKIKÄITUMINE	
<p>Tõendus põhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumise (sh terviseriskide) ennetamisel on võtmevaldkond turvalisuse ja heaolu loomisel.</p> <ul style="list-style-type: none"> On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärge. 	
<ul style="list-style-type: none"> Elu ja tervist ohustavad tegurid Riskikäitumine 	<ul style="list-style-type: none"> Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriohutus. Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid.
<ul style="list-style-type: none"> Miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid. 	<ul style="list-style-type: none"> Reeglid ja normid. Seadused (sh liikluseadus). Reeglite ja normide vajalikkus.
<ul style="list-style-type: none"> Meediaga seotud ohud Mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud. Autoriõiguste järgimine ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine. Otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust. 	<ul style="list-style-type: none"> Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused. Usaldusväärsed infoallikad. Infootsing (sh tervise teemaline) usaldusväärsetest infoallikatest Internet, selle turvaline kasutus. Interneti ohud ja võimalused.

	<ul style="list-style-type: none"> • Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.
<ul style="list-style-type: none"> • Tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulik mõju tervisele. 	<ul style="list-style-type: none"> • Uimastid • Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. • Tervislikud valikud. • Illegaalsed ja legaalsed uimastid. • Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. • Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energijooigid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine).
<ul style="list-style-type: none"> • Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalla ja uimastiennetuses). • Oskus öelda “ei”. • “Ei” ütlemise ja väljendamise viisid. • Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed. • Vastutus oma otsuste eest. • Kaaslaste mõju otsustele • Koolikiusamine. (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). • Kiisamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.
HAIGUSED JA ESMAABI	
<p>Abi andmine ja saamine ning esmaabi andmine on turvalise ja ohutu keskkonna loomise aluseks, tagades heaolu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • On loov ja ettevõtlik. • Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida. • Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist. • Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Haigused: nakkus- ja mittenakkushaigused, viirushaigused. • Haigestumise põhjused. • Haigestumise vältimise viisid. • Õnnetused. • Õnnetuste vältimine. • Esmaabi. • Abi kutsumine.

	<ul style="list-style-type: none"> • Tervis - inimese väärtuslikem vara.
--	---

6. klass

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad
MINA JA SUHTLEMINE	
Suhtumine endasse, enda positiivsete külgede nägemine ja mõistmine on nii eneseregulatsiooni kui tõhusate suhete loomise aluseks. <ul style="list-style-type: none"> • on loov ja ettevõtlik; • väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv. 	
Kuidas enesehinnang kujuneb. <ul style="list-style-type: none"> • Mõistab enesehinnangu olemust. • Saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist Õpilase enda erinevate omaduste arendamise võimalused. <ul style="list-style-type: none"> • oskab nimetada enda erinevaid omadusi • mõistab, et ennast saab pidevalt arendada 	<ul style="list-style-type: none"> • Enesetundmine. Mina-pilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). • Enesehinnang. • Enesehinnangu kujunemine. • Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. • Väärtused. • Huvid. • Võimed.
Mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest. <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi 	<ul style="list-style-type: none"> • Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel. • Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas. • Ettevõtlikkus ja tööelu.
Seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga. <ul style="list-style-type: none"> • õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga 	<ul style="list-style-type: none"> • Tutvub erinevate elukutsetega • Koostab oma suguvõsa ametite nimekirja
SUHTLEMINE TEISTEGA	
Tõhusate enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste õpetamine seoses tõendus põhise riskikäitumise ennetamise ja sekkumisega tagab turvalisuse ja heaolu. <ul style="list-style-type: none"> • teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid; • on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. • teab, et "ei" ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest. 	
Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb. <ul style="list-style-type: none"> • mõistab suhtlemise olemust 	<ul style="list-style-type: none"> • Suhtlemise mõiste. • Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine)

<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid suhtlemise komponentide kohta 	<ul style="list-style-type: none"> • Verbaalne suhtlemine • Mitteverbaalne suhtlemine.
<p>Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid.</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab suhtlemise kompleksust 	<ul style="list-style-type: none"> • Verbaalne suhtlemine • Mitteverbaalne suhtlemine • Sümbolid meie igapäeva elus
<p>Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele.</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab erinevaid käitumisviise 	<ul style="list-style-type: none"> • Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele. • Kehtestava käitumise viisid. • Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised
<ul style="list-style-type: none"> • Mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära. • Eelarvamuste mõjust igapäeva elus. • Kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele. • Eelarvamused • Stereotüübid • Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele • Sallivus. • Aktsepteerimine
<p>Õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel.</p> <p>Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab kahjustavaid käitumisviise • selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus - ja, suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel. • “Ei” ütlemist eeldavad olukorrad. • “Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus.
<p>Turvaline suhtlemine igapäeva elus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme.</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades 	<ul style="list-style-type: none"> • Internet • Interneti võimalused ja ohud • Turvaline internetikasutus. • Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine •
<p>SUHTED TEISTEGA</p>	
<p>Sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamine ja prosotsiaalne käitumine kui enesemääratluspädevuse/eneseregulatsiooni alus.</p>	

<ul style="list-style-type: none"> • teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist; • väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv; • kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus, väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena; • mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutus oma sõnade ja tegude eest. 	
Inimeste erivajadusi , arengulisi ja individuaalseid erinevusi <ul style="list-style-type: none"> • nimetab inimeste erivajadusi 	<ul style="list-style-type: none"> • Inimeste erinevused. • Vajadused. • Väärtused. • Erivajadused. • Sallivus. •
Hooliv, austav, õiglane ja vastutustundlik käitumine. <ul style="list-style-type: none"> • selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik 	<ul style="list-style-type: none"> • Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus. • Vastutus enda sõnade ja tegude eest, s.h internetis.
Sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist. <ul style="list-style-type: none"> • nimetab sotsiaalseid oskusi, • toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tõhusad sotsiaalsed oskused- mõiste • Üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine.
Kuidas väljendada oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt . <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et kõik tunded on normaalsed • oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata 	<ul style="list-style-type: none"> • Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. • Usaldus suhetes. • Sõprus. • Empaatia. • Tunded ja nende tõhus väljendamine.
KONFLIKTID JA PROBLEEMI LAHENDUS	
Konfliktide ja suhteprobleemide ennetamise ja lahendamise oskused on olulisemaid sotsiaalseid oskusi, mis tagavad turvalisuse ja heaolu. <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi; • teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust; • on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. teab, et “ei” ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest; • on loov ja ettevõtlik. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Selgitab konflikti häid ja halbu külgi. • Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise. • Valib õpitu olukorras konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Konflikt kui suhteprobleem • Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid. • Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid.

<p>Ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab erinevaid probleeme • toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste kohta <p>Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel • Probleemide lahendamise viisid, s.h internetis - tõhusad ja mittetõhusad. • Probleemilahenduste eelised ja puudused. • Koostöö võimalused • Koostöise tegevuse eelised.
<p>Kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist.</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab mõjutamise viise <p>Milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia.</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest 	<ul style="list-style-type: none"> • Kaaslaste mõju otsustele. • Abistav ja kahjustav mõju. • Grupi surve. • Mõjutamine. • Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine). • Toimetulek vägivallega, sh kiusamisega, abi saamise võimalused. • Vastutus.
<p>POSITIIVNE MÕTLEMINE</p> <p>Inimeses positiivse nägemine on sallivuse ning toetavate inimsuhete ja heaolu aluseks.</p> <ul style="list-style-type: none"> • väärtustab inimese positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv. 	
<p>Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta.</p> <p>Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Positiivne mõtlemine. • Positiivne enesesisendus. • Positiivsed omadused.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused, hoiakud

III kooliaste

1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.
2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.
3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.

4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.
5. On loov ja ettevõtlik.
6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.
7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv.
8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.
9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi.
10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.
11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.
12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.
13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.
14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

7. klass

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad
INIMESE ARENG JA MUREIGA	
<ul style="list-style-type: none"> • Inimese areng erinevates arenguvaldkondades ja erinevatel arenguperioodidel toetab teadlike (k a terviseteadlike) otsuste tegemist eaperioodi arenguülesannete täitmisel. • Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist. • Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel. • Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; • Seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega; 	<ul style="list-style-type: none"> • Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. • Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. • Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.
<ul style="list-style-type: none"> • Inimese areng murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast 	<ul style="list-style-type: none"> • Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. • Suguküpsus, sootunnused, keha muutumin
INIMENE , VALIKUD, ÕNN	
Eneseregulatsiooni oskuste ja õpioskuste arendamine turvalisuse ja heaolu allikana. <ul style="list-style-type: none"> • Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist. • Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse. • On loov ja ettevõtlik 	
<ul style="list-style-type: none"> • Mis on minapilt ja enesehinnang; • Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut; 	<ul style="list-style-type: none"> • Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist. • Positiivse minapildi kujundamine.

<ul style="list-style-type: none"> Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus; Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel; 	<ul style="list-style-type: none"> Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted. Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui) heaolu alus..
INIMENE JA RÜHM	
<ul style="list-style-type: none"> Inimene on sotsiaalne olend ning teeb koostööd erinevate inimestega erinevates rühmades, säilitades samal ajal sõltumatuse Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena. On loov ja ettevõtlik Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv. 	
<ul style="list-style-type: none"> Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend Rühma kuulumine ja rühmas suhtlemise olulisuses Erinevate rühmade normidja reeglid, mis toetavad ühiselu toimimist Õpilane analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades 	<ul style="list-style-type: none"> Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses.
<ul style="list-style-type: none"> Rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes Toimetulekut rühma survega 	<ul style="list-style-type: none"> Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.
TURVALISUS , TERVISE –JA RISKIKÄITUMINE	
<p>Inimese teaduspõhised teadmised oskused ja hoiakud toetavad tema heaolu ja tervisekäitumist isiklikul ja ühiskonna tasandil.</p> <ul style="list-style-type: none"> Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega. 	
<ul style="list-style-type: none"> Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas 	<ul style="list-style-type: none"> Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu). Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil. Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas.

<ul style="list-style-type: none"> • Kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest 	
<ul style="list-style-type: none"> • Uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; 	<ul style="list-style-type: none"> • Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisoskused. • Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand.
<ul style="list-style-type: none"> • Seadused, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu • Õpilane oskab analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid 	<ul style="list-style-type: none"> • Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas. • Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsevad seadused.

8. klass

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad
TERVISE KÄITUMINE	
<p>Turvaline tervisekäitumine ning keskendumine füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele tagab inimese heaolu lähiümbruses ja ühiskonnas. Valdonna allikakriitilisus ja allikate usaldusväärsus iseloomustab nüüdisaegset õpikeskkonda.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi; • Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus. • Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid. 	
<ul style="list-style-type: none"> • Füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest • Tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele 	<ul style="list-style-type: none"> • Tervis kui healuseisund • Tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. • Tervise aspektide vastastikused seosed.
<ul style="list-style-type: none"> • Kehaline aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; 	<ul style="list-style-type: none"> • Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele.
<ul style="list-style-type: none"> • Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; • Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust; 	<ul style="list-style-type: none"> • Tervisealased infoallikad, • Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus
<ul style="list-style-type: none"> • Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, • märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida; 	<ul style="list-style-type: none"> • Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. • Stress. Stressiga toimetulek. • Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. • Abistamine, abi otsimine ja leidmine.
<ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest; 	<ul style="list-style-type: none"> • Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad • Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit.

<ul style="list-style-type: none"> Analüüsib enda tervise seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis 	
<ul style="list-style-type: none"> Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus 	<ul style="list-style-type: none"> Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad.
<ul style="list-style-type: none"> Keskkonnateadlik tegevus ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis; 	<ul style="list-style-type: none"> Keskkonnateadlik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui tervise edenduses.
SUHTED JA SEKSUAALSUS	
<p>Tervete ja turvaliste suhete (sh seksuaalsuhete) hoidmine ja väärtustamine. Seksuaalsus ja seksuaalkäitumise mitmekesisus. Keha ja välimuse muutmine, sh võimalikud terviseriskid, müüdid.</p> <ul style="list-style-type: none"> Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta 	
<ul style="list-style-type: none"> Selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata; Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus; 	<ul style="list-style-type: none"> Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprussuhe, paarisuhe). Lähisuhe ja tunded lähisuhtes. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes.
<ul style="list-style-type: none"> Analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral toob näiteid abi saamise võimalustest; 	<ul style="list-style-type: none"> Lähisuhtevägivald ja selle liigid. Turvalised lähisuhted. Abi saamise võimalused.
<ul style="list-style-type: none"> Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele. 	<ul style="list-style-type: none"> Seksuaalsus. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine. Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüüne, maskuliinne)

	<ul style="list-style-type: none"> Seksuaalne orientatsioon. Laste ja noorte seksuaalsuse arengu põhietapid (seksuaalsuse trepp.) Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine.
<ul style="list-style-type: none"> Turvaline seksuaalkäitumine ja seksuaalõigused Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi. 	<ul style="list-style-type: none"> Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega. Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus
<ul style="list-style-type: none"> Seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele 	<ul style="list-style-type: none"> Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.
TURVALISUS, TERVISE –JA RISKIKÄITUMINE	
<p>Tõhusad sotsiaalsed oskused aitavad riskikäitumist vähendada nii isiklikul ja ühiskonna tasandil.</p> <ul style="list-style-type: none"> Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid. 	
<ul style="list-style-type: none"> Demonstreerib õpituatsioonid inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi; 	<ul style="list-style-type: none"> Koolikiusamine, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused.
<ul style="list-style-type: none"> Uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekul ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil; 	<ul style="list-style-type: none"> Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus.
<ul style="list-style-type: none"> Esmaabi, selle osutamine ja oskab vajaduse korral otsida abi; 	<ul style="list-style-type: none"> Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades

Õppeaine „Ajalugu“

Kooliastme lõpuks taotletavad õpitulemused:

II kooliaste
1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.

2. Teab, et ajalooündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.
3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.
4. Teab näiteid kodukoha minevikust.
5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemise loos.
6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.
7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.
9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.
10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.
11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.
12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.
13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.
14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.
15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

5. klass

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused
Ajaarvamine ja ajalooallikad		
<ul style="list-style-type: none"> • kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number • paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajalooündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid 	EKr, pKr, sajand, aastatuhat, ajatelg, Rooma number, araabia number	matemaatika - aja mõõtmine: arvtelje koostamine, sajandite määramine, arvutamine - kui palju aega on ühest sündmusest möödunud?
<ul style="list-style-type: none"> • teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid • iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust 	suulised, esemelised, kirjalikud ja audiovisuaalsed allikad; muuseum, arhiiv, kroonika, legend, arheoloogia, muistis	muusikaõpetus – regivärsiline rahvalaul. kunst – ehituskunst, maalid ajalooallikana; fotod. eesti keel – muistendid, vanasõnad, legendid, müüdid.
<ul style="list-style-type: none"> • kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid 	mälestused, intervjuud, fotod, videod, päevikud, kirjad jne	
Ajalooündmused, ajaloolised isikud ja eluolu		
Elu muinasajal		

<ul style="list-style-type: none"> toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus 	Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, korilus, küttimine, kodukohaga seotud muinasaja asustus, muinaslinnus	<p>kunstiõpetus - õpilane illustreerib oma teadmiste põhjal eestlaste eluolu muinasajal; kunstniku pildi analüüs.</p> <p>loodusõpetus - kontuurkaardi täitmine, kaardile legendi koostamine. Ajaloo atlase kasutamine.</p>
<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust 	muistne vabadusvõitlus, Läti Henrik, Liivimaa kroonika, maakond, ristiusk, Lembitu	<p>loodusõpetus - Eesti haldusjaotuse muutumine aja jooksul.</p> <p>eesti keel ja kirjandus - katkendi lugemine Läti Henriku "Liivimaa kroonikast".</p>
Eluolu keskajal		
<ul style="list-style-type: none"> teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas 	Ristiusk, kirik, (katoliku kirik, paavst), klooster	<p>eesti keel ja kirjandus - katkendite lugemine raamatust, digitaalsetest allikatest.</p> <p>loodusõpetus - ilmakaarte määramine kiriku asendi järgi.</p>
<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaolu 	elu keskajal linnas ja maal, raad, tsunft, raekoda, Hansa Liit, gild, linnaõigus, linnused	<p>loodusõpetus - Eesti keskaegsete linnade ja hansalinnade märkimine kaardile.</p> <p>eesti keel ja kirjandus - lühijutu koostamine.</p> <p>käsitöö ja kodundus - keskajale omase toidu valmistamine.</p> <p>muusika - keskaja muusika kuulamine, selle iseloomustamine ja võrdlemine tänapäevaga.</p>
Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil		
<ul style="list-style-type: none"> toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos, toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus 	Liivi sõda, Ivan IV (Balthasar Russow, Liivimaa kroonika) Põhjasõda, Karl XII, Peeter I	<p>kirjandus - legendid ja lood Karl XII-st ja Peeter I-st.</p> <p>kunstiõpetus - analüüsitakse pilte valitsejatest Ivan IV Karl XII, Peeter I. Kadrioru loss.</p>

		<p>geograafia - kontuurkaardi täitmine, sõjakäigu kohta lausete sõnastamine kaardi põhjal.</p> <p>matemaatika - statistiliste andmete analüüs Eesti rahvaarvu muutuste kohta</p>
Eluolu uusajal		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaolu 	Rehielamu ja mõis, toidulaud, rõivad ja rahvatraditsioonid, pärisorjus	<p>eesti keel - kirjaliku ja suulise eneseväljendus-oskuse arendamine.</p> <p>kunstiõpetus - rehielamu ja/või mõisakompleksi joonistamine.</p>
Kool vanal ajal		
<ul style="list-style-type: none"> • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis 	Tartu Ülikool, talurahvaharidus ja Bengt Gottfried Forselius	eesti keel - suulise eneseväljendus-oskuse arendamine.
Rahvuslik ärkamisaeg		
<ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos 	Rahvuslik ärkamisaeg, Jannsen, Koidula, Jakobson, Hurt, laulu- ja mänguseltsid, I üldlaulupidu	<p>kunstiõpetus - kunst rahatähtedel.</p> <p>muusika - “Mu isamaa, mu õnn ja rõõm” kuulamine, kaasa laulmine.</p>
Eesti iseseisvumine		
<ul style="list-style-type: none"> • nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid: <ul style="list-style-type: none"> ○ kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost ○ teab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust ○ teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik 	Päästekomitee: Päts, Konik, Vilms, iseseisvusmanifest, iseseisvuse väljakuulutamine	<p>eesti keel - kirjaliku eneseväljendusoskuse arendamine, jutu koostamine.</p> <p>muusika - Eesti Vabariigi riigihümn, kuulamine ja kaasa laulmine.</p>
Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost <ul style="list-style-type: none"> ○ teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärge 	Vabadussõda (1918-1920), Johan Laidoner, Võnnu lahing - võidupüha, Poska, Tartu rahu	loodusõpetus - leiab ajalookaardilt infot.

<ul style="list-style-type: none"> ○ teab ja oskab selgitada võidupüha tähtsust Eesti kultuuriloos ○ teab, kes oli Jaan Poska ja põhjendab tema olulisust. ○ Selgitab Tartu rahu tähtsust 		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos <ul style="list-style-type: none"> ○ kirjeldab üldist eluolu ja kultuuri, toob näiteid 	Eesti aeg kahe maailmasõja vahel: Maaseadus, Eesti kroon, üldine eluolu ja kultuur	eesti keel - kirjaliku ja suulise eneseväljendusoskuse arendamine. ühiskonnaõpetus: inimene kui ühiskonna liige ning osaleja ühiskonnaelus.
Eesti ja Teine maailmasõda		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; kirjeldab ajaloomälestist näitel põhjuse ja tagajärje seost <ul style="list-style-type: none"> ○ toob näiteid, kuidas Teine maailmasõda mõjutas elu Eestis ○ teab, kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole ○ toob näiteid oma perekonnaloost 	Stalin, Hitler, MRP, Nõukogude okupatsioon, küüditamine, Saksa okupatsioon, holokaust, suur põgenemine	eesti keel - kirjaliku eneseväljendus- oskuse arendamine kunstiõpetus - piltide analüüs.
Nõukogude aeg		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest Eesti ajaloos ja isiklikus elus; toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised: <ul style="list-style-type: none"> ○ iseloomustab erinevatest valdkondadest ENSV eluolu ○ toob näiteid ja teab mõnda lugu oma perekonnaloost ENSV ajal ○ teab ja tunneb kodukohaga seotud paiku, isikuid 	metsavendlus, kolhoos, eluolu ENSV-s	eesti keel ja kirjandus - küsimuste moodustamine ja vestluse läbiviimine. matemaatika - esemete paigutamine ajaliselt õiges järgnevuses. loodusõpetus - metsavennapunkrid - seos looduskeskkonnaga. käsitöö ja kodundus - valmistatakse nõukogudeaegseid toite ja uuritakse nõukogude aja moodi.
Iseseisvuse taastamine		

<ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust; toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus <ul style="list-style-type: none"> ○ teab, kes oli Lennart Meri selgitab tema olulisust ○ teab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks ○ oskab nimetada mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust ○ teab mõnda perekonnalugu 	laulev revolutsioon, Balti kett, Lennart, Meri, fosforiidisõda	<p>eesti keel ja kirjandus - mälestuste jutustamine klassikaaslastele.</p> <p>muusika - laulva revolutsiooni lugude kuulamine ja nende sisu üle arutlemine.</p>
--	--	---

6. klass

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused
Muinasaeg		
<ul style="list-style-type: none"> • teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut • kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt 	esiaeg ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu, eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, araabia number, Rooma number, ajaloollikad, arheoloogia	<p>matemaatika - aja mõõtmine: arvtelje koostamine, sajandite määramine, arvutamine - kui palju aega on ühest sündmusest möödunud?</p>
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaolu • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis <ul style="list-style-type: none"> ○ nimetab muinasaja perioode ja toob näiteid erinevate perioodidele iseloomulikest tunnustest, avastustest ja leiutistest ○ kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid ○ seletab ja kasutab mõisteid kontekstis 	inimese kujunemine, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, sugukond, küttimine ja korilus	<p>eesti keel - kirjaliku ja suulise eneseväljendusoskuse arendamine.</p> <p>usundiõpetus - maailma religioonide tekkimine, sobivad ülesanded II kooliastme usundiõpetuse kavast</p>
Muinasaeg Eestis		
<ul style="list-style-type: none"> • teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi • teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust <ul style="list-style-type: none"> ○ kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis 	Pulli, Kunda Lammasmägi, alepõld, kindlustatud asula, kalmed	<p>kunstiõpetus - õpilane illustreerib oma teadmiste põhjal eestlaste eluolu muinasajal.</p>

<ul style="list-style-type: none"> ○ teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi ○ teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu 		
Vanad idamaad		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus • nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust <ul style="list-style-type: none"> ○ selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid ○ oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat 	tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur, Egiptus ja Niilus, Mesopotaamia - Eufrat ja Tigris, Hiina - Huanghe ja Jangtse, India - Indus ja Ganges	ühiskonnaõpetus - riigi tunnused (skeem riigi tunnuste kohta) loodusõpetus - Euroopa ja Aasia kaart, jõed.
Mesopotaamia		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaolu • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos <ul style="list-style-type: none"> ○ teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus ○ teab, kes oli Hammurapi ○ mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näiteid 	Sumerid, linnriik, Babüloonia, Hammurapi, seaduste kogu, kiilkiri, savitahvel, tsikuraat, Ištar, Marduk, potikeder ja ratas, Gilgameš	loodusõpetus - kaarditöö, looduslikud olud Lähis-Idas, maavarad, planeetide nimed ühiskonnaõpetus - mesopotaamlaste usund, linnriik kui ühiskonna valitsemise vorm eesti keel - küsimuste koostamine teksti põhjal ja neile vastamine, funktsionaalse lugemisoskuse arendamine (allikatöö)
Egiptus		
<ul style="list-style-type: none"> • nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis <ul style="list-style-type: none"> ○ teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutankhamon ○ kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel ○ tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias 	Vaarao, preestrid, templid, ametnikud, orjad, hieroglüüfid, papüürus, palsameerimine, muumia, sarkofaag, püramiidid, kalender, aritmeetika ja geomeetria	eesti keel - kirjaliku eneseväljendusoskuse arendamine. inglise keel - videodest teabe saamine ja selle mõistmine. kunstiõpetus - Egiptuse teemalise pildi joonistamine.

<ul style="list-style-type: none"> ○ toob näiteid kujutavast kunstist, teab mõnda Egiptuse püramiide 		
Vahemere idaranniku kõrgkultuurid: Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos <ul style="list-style-type: none"> ○ teab, et foiniiklased head meresõitjad, võtsid kasutusele tähestiku ○ teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon ○ teab, mis on Vana Testament 	Tähestik, meresõitjad, Kartaago Ainujumala usk, Jahve, Mooses, Vana Testament, kümme käsku	loodusõpetus - kaarditöö, looduslikud olud Lähis-Idas, maavarad, purpurpunase värvi saamine ühiskonnaõpetus - judaism, Iisrael. Kaubandus jõukuse alusena (Foiniikia jõukad kaubalinnad)
Vana-India ja Vana-Hiina		
<ul style="list-style-type: none"> • nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas. <ul style="list-style-type: none"> ○ teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede äärde ○ teab, mis on kastisüsteem ○ toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest ○ mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis 	India ja Indus, Ganges, kastisüsteem, usulised tõekspidamised, budism, kunst, kirjandus, arvutussüsteem, male, Hiina ja Huang He, Jangtse, keisriigi algus, Hiina müür, Suur Siiditee, kompass, paber, Konfutsius	eesti keel - kirjaliku ja suulise eneseväljendusoskuse arendamine. kunstiõpetus - postri või esitluse kujundamine
Vana-Kreeka ja Vana-Rooma		
Vana-Kreeka		
<ul style="list-style-type: none"> • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos <ul style="list-style-type: none"> ○ oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta ○ teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist 	Balkani poolsaar, Hellas ja hellenid, barbarid, Kreeka, Kreeta, Ateena, Sparta, Knossos, Mükeene	eesti keel - kirjaliku eneseväljendusoskuse arendamine, sidusate lausete moodustamine..
Kreeka linnriigid		
<ul style="list-style-type: none"> • teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi • kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat 	polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, Perikles, Kreeka-Pärsia sõjad (Maratoni lahing)	eesti keel - funktsionaalse lugemis- ja kirjaoskuse arendamine.

<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised <ul style="list-style-type: none"> ○ kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal ○ seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori 		
Vana-Kreeka kultuur ja teadus		
<ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist • iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust <ul style="list-style-type: none"> ○ toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest ○ oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid ○ jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist ○ püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole 	<p>Homeros, eeposed “Ilias” ja “Odüsseia”</p> <p>Herakles, komöödia ja tragöödia, Zeus, Olümpia, olümpiamängud, 776 eKr, templid, arhitektuur, skulptuur, vaasimaalid, Herodotos, nt Pythagoras, Hippokrates, Sokrates, Platon, Aristoteles</p>	<p>eesti keel ja kirjandus- funktsionaalse lugemisoskuse arendamine ja küsimuste formuleerimine, nimede/terminite ortograafia. Eepos.</p> <p>kehaline kasvatus - olümpiamängud antiikajal ja tänapäeval.</p> <p>kunstiõpetus - oma igapäevaelust valitud seiga vaasimaalina kujutamine.</p>
Hellenism		
<ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos • teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi <ul style="list-style-type: none"> ○ teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärgi ○ selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustest 	<p>Aleksander Suur, hellenism, Aleksandria, seitse maailmaime, nt Eukleides, Archimedes, Ptolemaios</p>	<p>kunstiõpetus - vabal valikul hellenismiaja kultuurisaavutuse/vanaaja seitsme maailmaime kujutamine.</p>
Vana-Rooma		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos 	<p>Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma, Tiberi jõgi, Alpi mäestik, Romulus, 753 eKr, Kapitolium, foorum, ladina keel, etruskid</p>	<p>loodusõpetus - Apenniini ps, Itaalia geograafiline asend ja loodusolud</p>

<ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis • paigutab ajatelejele ajaloosündmuse, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid <ul style="list-style-type: none"> ○ näitab kaardil: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik ○ teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos ○ paigutab ajatelejele Rooma linna asutamise aasta ○ selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitolium, foorum, ladina keel 		matemaatika - Rooma linna vanuse arvutamine, kuningate ajajärgu pikkus.
Rooma vabariik		
<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust <ul style="list-style-type: none"> ○ selgitab Rooma vabariigi riigikorda ○ kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist ○ teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks ○ seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk ○ teab, kes oli Caesar ja ja põhjendab tema olulisust 	vabariik, senat, konsul, rahvakoosolek, Puunia sõjad, Hannibal, Kartaago, Caesar, leegion, kodusõda	loodusõpetus - kaart, Hannibali teekond üle Alpide
Eluolu Vanas-Roomas		
<ul style="list-style-type: none"> • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaolu • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis <ul style="list-style-type: none"> ○ kirjeldab eluolu Rooma riigis ○ teab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis 	patriitsid, plebeid, rahvatribuun, perekond, ori, gladiaator	eesti keel - funktsionaalne lugemine, lühidalt olulise kirja panemine, selgesõnaliselt oma mõtete edasi andmine, st oma teema õpetamine.

Kultuur ja religioon Vanas-Roomas		
<ul style="list-style-type: none"> • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist • toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised • toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus <ul style="list-style-type: none"> ○ teab roomlaste usule iseloomulikke jooni ○ mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ○ teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos ○ kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis 	templid, amfiteater, akvedukt, triumf, Colosseum, kristlus, Uus Testament, piibel	<p>eesti keel ja kirjandus- funktsionaalse lugemisoscuse arendamine ja küsimuste formuleerimine, nimede/terminite ortograafia.</p> <p>kunstiõpetus - plakati illustreerimine, arhitektuuriliste saavutuste kujutamine pildina.</p>
Rooma keisririik		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos • teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele • paigutab ajateljele ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos <ul style="list-style-type: none"> ○ selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda ○ tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal ○ teab, miks lõhenes Rooma keisririik ○ teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust ○ teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik 	provints, Lääne-Rooma, Ida-Rooma, Augustus, Konstantinoopol, 476, hunnid, suur rahvasterändamine	<p>eesti keel - funktsionaalse lugemise kujundamine, küsimuste koostamine, selge eneseväljenduse arendamine.</p> <p>matemaatika - ajajoonele daatumite kandmine, Augustuse valitsemisaja arvutamine.</p>

III kooliaste

Kooliastme lõpuks taotletavad õpitulemused:

III kooliaste

1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.
2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.
3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajaloo, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.
4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.
5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.

6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.
7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.
8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.
9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.
10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.
11. Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.
12. Kogub ajaloolast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.
13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.
14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.
15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.
16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos

7. klass

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused
Keskaeg ja varauusaeg		
Maailm keskajal 476–1492		
<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid <ul style="list-style-type: none"> ○ nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis ○ nimetab keskaja kolm perioodi (vara- kõrg- ja hiliskeskaeg) ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist ○ mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas, selgitab keskaegse muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus) ○ võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel 	<p>Keskaja mõiste</p> <p>Keskaja periodiseering: vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg.</p>	<p>matemaatika - sündmuste paigutamine araabia numbritega ajajoonele.</p> <p>kunst - kuidas kujutati inimesi, eluolu keskajal</p>
Seisused, läänikord ja eluolu		
<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis 	<p>läänikord ehk feodaalkord, lään ehk feod, läänimees ehk feodaal, senjäär, vasall, läänipüramiid ehk feodaalne hierarhia, turniir, linnus</p>	<p>eesti keel - tekstist olulise leidmine ja selle arusaadavalt kaaslasel selgitamine</p>

		kunst - illustreeritud mõttekaart rüütlite, aadlidaami või linnuste kohta.
Ristiusk, kirik ja kultuur		
<ul style="list-style-type: none"> iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode.l 	Ristiusk, katoliku kirik, kogudus, vaimulikud, ilmikud, paavst, preester, klooster, munk, kerjasmunk, nunn, tsölibaat.	kunstiõpetus - tutvumine miniatuurmaalide ja keskaja kujutava kunstiga. Teksti illustreerimine.
Euroopa riigid varakeskajal		
<ul style="list-style-type: none"> toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel 	Suur rahvasterändamine, germaanlased, Chlodovech, Frangi riik, Merovingid, Karolingid, Karl Suur, Verduni leping	geograafia - keskaegse ja tänapäevase Euroopa riikide kaardi võrdlemine muusika - keskaja muusika kuulamine, selle iseloomustamine ja võrdlemine tänapäevaga
Linnad ja linnaelu		
<ul style="list-style-type: none"> kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju 	linnaõigus, raad, raekoda, turuplats, gild, tsunft, Hansa Liit	loodusõpetus - Eesti keskaegsete linnade ja hansalinnade märkimine kaardile. eesti keel ja kirjandus - lühijutu koostamine. käsitöö ja kodundus - keskajale omase toidu valmistamine. muusika - keskaja muusika kuulamine, selle iseloomustamine ja võrdlemine tänapäevaga.
Euroopa riigid kõrgkeskajal		
<ul style="list-style-type: none"> analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; 	William Vallutaja, Henry II, Karolingid ja Kapetingid, Saja-aastane sõda, Jeanne d Arc	kunst - kuidas kujutati inimesi, lahingustseene keskajal, kunstitöö ajalooallikana. muusika - ajaloosündmuse esitamine lauluna inglise keel - Inglismaa ajalugu puudutava informatsiooni hankimine ja tõlkimine ja esitamine võõrkeeles
Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik		
<ul style="list-style-type: none"> teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis 	Bütsants, Meka, islam, moslem, Allah, prohvet, mošee, koraan, viikingid, ruunikivi, valhalla	
Ristisõjad		

<ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; 	Urbanus II, Saladin, püha maa, ristisõjad, Läti Henriku Liivimaa kroonika, muistne vabadusvõitlus, Lembitu	<p>geograafia - Euroopa kaardi kasutamine, Eesti haldusjaotuse muutumine aja jooksul.</p> <p>eesti keel ja kirjandus - katkendi lugemine Läti Henriku "Liivimaa kroonikast".</p>
Haridus, ülikoolid ja teadus		
<ul style="list-style-type: none"> • loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; 	Kloostrikool, linnakool, toomkool, ülikool, teaduskond, 7 vaba kunsti, rektor, dekaan, dispuut, skolastika, alkeemia, astroloogia	
Eesti keskajal		
<ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu 	keskaja periodiseering Eesti ajaloos, Vana-Liivimaa, Liivi sõda	<p>geograafia - Eesti haldusjaotuse muutumine aja jooksul.</p>
Maailm varauusajal 1492–1600		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; • annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast. 	Marco Polo reisikirjad, kompass, indiaanlased, asteegid, inkad, kolonialism, koloniaalimpeerium	<p>geograafia - vahemaade mõõtmine, orienteerumine, asukoha määramine, geograafiline kaart, maadevastajate teekondade kirjeldamine kasutades geograafia terminoloogiat (ilmakaarte nimetused, mandrid, saared, neemed, ookeanid, mered, väinad jms)</p> <p>füüsika - Mõõtevahendid ja ühikud.</p> <p>eesti keel ja kirjandus - Kolumbus Krisostomus Kolumbuse-aegsete eesti poisslaste meelisinimedest ja nende päritolust</p> <p>https://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2011_2/OK_2011-2_03.pdf</p>
Reformatsioon ja vastureformatsioon		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; 	Katoliiklus, reformatsioon, usupuhastus, indulgents, ketser, luterlus, pildirüüste, vastureformatsioon, inkvisitsioon	

<ul style="list-style-type: none"> analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 		
Renessans ja humanism		
<ul style="list-style-type: none"> loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud 	Humanism, renessanss, traktaat	

8. klass

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused
Maailm 1600–1815		
Uusaja mõiste, üldisloomustus, periodiseering. Ühiskond varauusajal		
<ul style="list-style-type: none"> Iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode 	Varauusaeg, uusaeg, periodiseerimine, ajaloo pöördepunkt	kunst, informaatika - olenevalt valikust, kas ajajoon koostatakse paberil või veebikeskkonnas võib ajajoont illustreerimise või piltide ja näitliku info lisamisega täiendada.
Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal		
<ul style="list-style-type: none"> toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 	Ususõda, kodusõda, protestandid, katoliiklased, luterlased, kalvinistid, anglikaanid, Vestfaali rahu	eesti keel - soovitav on sõnaveebist uurida sõnade ususõda, kodusõda, veresaun tähendusi ja lasta õpilastel neid mõisteid oma sõnadega seletada. võõrkeeled - tõenäoliselt tuleb allikaanalüüsi koostamiseks infot otsida võõrkeelsetelt veebisaitidelt.
Absolutism ja valgustus		
<ul style="list-style-type: none"> iseloostab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; 	Monarh, monarhia, absolutism, absoluutne monarh, valgustatud, absolutism, valgustatud monarh	eesti keel - sõnaveebi kasutamine ja kirjaliku ning suulise väljendusoskuse samuti esinemisoskuse arendamine. Ülesandes võiks õpilane püüda luua või tabada ajalooliste

<ul style="list-style-type: none"> • kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda: • loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest 		isikute väljendusstiili. Kirja kirjutamine arendab loovust ja empaatiat. Kirja pandud teksti ette lugemine vähendab esinemisärevust, ent pakub esinemiskogemust.
Ameerika iseseisvumine		
<ul style="list-style-type: none"> • selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil • teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani 	Koloonia, emamaa, iseseisvus- deklaratsioon, iseseisvussõda, põhiseadus, demokraatia	
Prantsuse revolutsioon ja Napoleon		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi • tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval 	Seisused, generaalstaadid, reform, revolutsioon, Asutav kogu, äärmuslus, žirondiinid, jakobiinid, terror, koodeks	
Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus		
<ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda 	Rootsi aeg, Vene aeg, reduktsioon, restitutsioon	
Kunst, kultuur ja teadus varauusajal		
<ul style="list-style-type: none"> • nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga 	Barokk, rokokoo, klassitsism	
Maailm 1815–1918		
<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel 	Kongress, lõppakt, restauratsioon, tagurlus, tasakaal	eesti keel - mõistete seletamine ja illustreerimine Viini kongressi näidetega geograafia - Euroopa kaardi loomine

Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine		
<ul style="list-style-type: none"> analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud 	kütused: süsi ja koks, aurumasin, võimsusühikud: hobujõud ja watt, tööstus, vabrik, automatiseerimine, linnastumine	keemia - söe ja koksi erinevused, orgaanilised kütused jms füüsika - võimsus ja võimsusühikud, auru jõu demonstreerimine keeva vee poti abil geograafia - tööstusliku pöörde levik ja seos loodusvarada ja looduslike tingimustega (vt Hiiumaa muuseumi töölehed)
Poliitilised õpetused		
<ul style="list-style-type: none"> iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuselule tänapäeval 	Ideoloogia, liberalism, konservatism, sotsialism, rahvuslus, natsionalism, äärmuslus, kommunism	eesti keel - mõistete selgitamine. kunst - stendi kujundus. ühiskonnaõpetus - arutelu mõne tänapäeva Eesti või kohaliku elu probleemi üle.
Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid)		
<ul style="list-style-type: none"> arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda: arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvuseluse, Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1848. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle. Kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda. 	Rahvuslus, rahvuslik vabadusliikumine, rahvusriik, kodanlus, liberalism, vabariik, põhiseadus	eesti keel - mõistete seletamine inglise keel ja geograafia - kaardi ja legendi lugemine ühiskonnaõpetus - võitlus õiguste eest, eesmärkide seadmine ja vahendite valimine, ühiskondlik vastasseis ja kompromissid
Kolonialism ja imperialismi kujunemine		
<ul style="list-style-type: none"> toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega 	Koloonia, koloniseerimine, kolonialism, impeerium, imperialism	võõrkeeled - materjal koloniaalajaloost
Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul		

<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis • toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda 	Reformid, tagurlus, dekabristid, õigeusk, isevalitsus, slavofiil, venestamine, baltisakslane, estofiil	<p>geograafia - esitluse käigus ajalookaardil toimuva jälgimine</p> <p>eesti keel ja kirjandus - baltisaksa estofiilide ja ärkamisaja tegelaste panus Eesti kultuurilukku, eestlaste perekonnanimedede saamislugu</p>
Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine		
<ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi; • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis: 	Antant, Kolmikliit, Keskkriigid, atentaat, läänerinne, idarinne, manööversõda, positsioonisõda, Compiègne'i vaherahu, veebruari- ja oktoobrirevolutsioon Venemaal, Lenin, kommunistid, Nõukogude Venemaa, iseseisvusmanifest, 23.-24.02.1918	<p>kirjandus - raamatud ja filmid, mis kajastavad Esimese maailmasõja sündmusi, nt Erich Maria Remarque "Läänerindel muutusteta" (miks nim sõjaaegset põlvkonda "kadunud põlvkonnaks")</p> <p>geograafia - kaardilt info hankimine, kontuurkaardi täitmine.</p>
Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul		
<ul style="list-style-type: none"> • teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel • toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist 	Sisepõlemismootor, elekter, hõõglamp, röntgen, raudtee, raudbetoon, rahvastik, aspiriin, narkoos, süstal, pastöriseerimine, valmistoit, krinoliin, targeldamine, frakk, smoking, silinder, romantism, realism, historitsism, impressionism, postimpressionism, juugend	<p>bioloogia mõisted ja teemad - nakkushaigused, bakterid ja viirused, veregrupp, rasestumine ja rasestumisvastased vahendid, toitumine jms</p> <p>keemia - ravimid ja narkoos</p> <p>füüsika - sisepõlemismootor, elektrienergia, elektrimootor, hõõglamp, röntgen</p> <p>geograafia - rahvastikuprotsessid 19. sajandil</p>

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused
Esimese maailmasõja tagajärjed		
<ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi 	Compiègne'i vaherahu, Pariisi rahukonverents, Versailles' süsteem, Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Rahvasteliit, reparatsioonid	eesti keel ja kirjandus - töö allikatega, nende analüüsimine. geograafia - töö kaartidega. kunstiõpetus - töö karikatuuridega. inglise keel - karikatuuridel oleva teksti tõlkimine, videomaterjalist arusaamine.
Eesti Vabadussõda		
<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis 	Vabadussõda, Tartu rahu, Jaan Poska, Võnnu lahing, Julius Kuperjanov, Johan Laidoner, Landeswehri sõda, välisriikide abi	eesti keel ja kirjandus - töö allikatega, nende analüüsimine; ajalehe artiklite leidmine ja analüüsimine. geograafia - töö kaartidega kunstiõpetus - töö piltidega ühiskonnaõpetus - info leidmine riigiportaalidest.
Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel		
<ul style="list-style-type: none"> • teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval 	demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt	eesti keel ja kirjandus - töö allikatega, nende lugemine ja analüüsimine geograafia - töö kaartidega kunstiõpetus - töö piltidega, plakatitega ühiskonnaõpetus - erinevad riigivalitsemise vormid ja nende tunnused inglise keel - videotest teksti arusaamine.
Demokraatlik ja autoritaarne Eesti		

<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju 	maareform, Asutav Kogu parlamentarism, põhiseadus, vaikiv ajastu, meeste ja naiste roll poliitikas ning ühiskonnas (nt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts, Alma Ostra-Oinas, Minni Kurs-Olesk, Marie Reisik)	eesti keel ja kirjandus - töö allikatega, nende lugemine ja analüüsimine geograafia - töö kaartidega ühiskonnaõpetus - riigi korraldus ja juhtimine.
Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel		
<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda 	konveiermeetod, inflatsioon, ülemaailmne majanduskriis, uus kurss, maaseadus, rahareform	eesti keel ja kirjandus - töö allikatega, nende lugemine ja analüüsimine ühiskonnaõpetus - riigi roll majanduse korraldamisel, tööaeg ja tööjaotus geograafia - loodusressursside mõju riigi majandusele (Saksamaa Ruhri tööstuspiirkonna äravõtmise) matemaatika - andmete analüüs ja järelduste tegemine diagrammide põhjal; tööaja ja -mahu arvutamine.
Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis		
<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile • mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga • märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda 	uued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses (tehnika, kino, film, kirjandus, teater, muusika jne), kultuur ja eluolu paikkonnas	eesti keel ja kirjandus - eesti kirjanikud ja luuletajad ja nende teosed keemia, füüsika, bioloogia - tehnilised leiutised ja avastused.
Teine maailmasõda 1939–1945		
<ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid 	anšluss, Münchener kokkulepe, MRP, Hispaania kodusõda, Etioopia kriis, Mandžuuria kriis, Saksamaa taasrelvastumine, Saksamaa “Kolmas riik”	eesti keel ja kirjandus - töö allikatega, nende lugemine ja analüüsimine. geograafia - töö kaartidega.

<ul style="list-style-type: none"> • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda • analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel 		kunstiõpetus - karikatuuri analüüs.
Teine maailmasõda		
<ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda 	sõjategevus ida- ja läänerindel, Stalingradi lahing, teise rinde avamine (Normandia dessant), Talvesõda, Pearl Harbor, tuumarelva leiutamine ja kasutamine, koostöö liitlastega, ÜRO, Atlandi Harta, inimsusevastased kuriteod (holokaust, genotsiid)	eesti keel ja kirjandus - töö allikatega, nende lugemine ja analüüsimine. geograafia - töö kaartidega. ühiskonnaõpetus - inimõigused ühiskonnas, ÜRO. Lugemisülesanne: tutvuda mõiste <i>inimõigused</i> selgitusega <u>Inimõigusteinstituudi lehel</u> . Kasutada <u>TTS (tean, tahan teada, sain teada) meetodit</u> , et selgitada välja õpilaste küsimused teema kohta. Arutleda nende üle. füüsika - tuumaenergia ja tuumarelva inglise keel - filmide, videode vaatamine.
Eesti Teises maailmasõjas		
<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist 	baaside leping, baaside ajastu, annekteerimine, Konstantin Päts, küüditamine, suur põgenemine, nõukogude okupatsioon, Saksa okupatsioon	eesti keel ja kirjandus - töö allikatega, nende lugemine ja analüüsimine. ühiskonnaõpetus - inimõigused ja valikud ühiskonnas sõja kontekstis
Külm sõda		
<ul style="list-style-type: none"> • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda • selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo 	külm sõda, Trumani doktriin, Marshalli plaan, raudne eesriie, külma sõja kriisikolled (nt Berliini kriis, Korea sõda, Suessi kriis, Kariibi ehk Kuuba kriis, Ungari ülestõus, Vietnami sõda, Praha kevad, Afganistani sõda)	eesti keel ja kirjandus - töö allikatega, nende lugemine ja analüüsimine, uudise kirjutamine. geograafia - maailma poliitilise kaardi tundmine, kaardil orienteerumine ühiskonnaõpetus - demokraatliku ja diktatuuri võrdlemine, näidete toomine,

Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda		
<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel • selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda 	heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused, jagatud Saksamaa, noorteliikumised, hipide liikumine, globaliseerumine, NATO, Euroopa Liit, võtmeisikud (nt. Margaret Thatcher, Ronald Reagan, Martin L. King, Elisabeth II, Rosa Parks, Rachel Carson, Madeleine Albright, Hanna Arendt, Indira Ghandi, Ruth Bader Ginsburg, John F. Kennedy, Richard Nixon, Mahatma Gandhi)	ühiskonnaõpetus - totalitaarne ühiskond, sise- ja välispoliitika. kunstiõpetus - plakati koostamine nõukogudeaegsete märksõnade tutvustamiseks, mõistete kujutamine piktogrammidega
Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV		
<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist • iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode 	NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon, poliitiline juhtimine, kommunistliku partei liidrid Stalinist kuni Gorbatšovini, metsavendlus, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, plaanimajandus, massirepressioonid, küüditamine, dissident, võtmeisikud (nt. Leida Laius, Johannes Käbin, Karl Vaino, Vaino Väljas)	ühiskonnaõpetus - totalitaarne ühiskond, sise- ja välispoliitika. kunstiõpetus - plakati koostamine nõukogudeaegsete märksõnade tutvustamiseks, mõistete kujutamine piktogrammidega
Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s		
<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid • toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäeva elu valdkonnast eri ajastutel • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, • mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga • toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist 	infotehnoloogia areng, massikultuur ja kõrgkultuuri valitud näidete põhjal	eesti keel ja kirjandus - küsimuste moodustamine ja vestluse läbiviimine. matemaatika - esemete paigutamine ajaliselt õiges järgnevuses. loodusõpetus - metsavennapunktid - seos looduskeskkonnaga. käsitöö ja kodundus - valmistatakse nõukogudeaegseid toite ja uuritakse nõukogude aja moodi.
Eesti iseseisvuse taastamine		

<ul style="list-style-type: none"> • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis • selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu 	<p>laulev revolutsioon, Balti kett, fosforiidikampaania, IME, Rahvarinne, suveräänsusdeklaratsioon, MRP-AEG, perestroika, glasnost, rahareform Eestis, võtmeisikud (nt Lennart Meri, Mart Laar, Edgar Savisaar Marju Lauristin, Lagle Parek, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin).</p>	<p>eesti keel ja kirjandus - mälestuste jutustamine klassikaaslastele.</p> <p>muusika - laulva revolutsiooni lugude kuulamine ja nende sisu üle arutlemine.</p> <p>keemia, füüsika - fosforiit, selle kaevandamine, keemilised ja füüsikalised omadused, kus leidub?</p>
<p>Maailm 1990. aastatest alates</p>		
<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel • selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega • märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, • mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga 	<p>NSVL lagunemine, Saksamaa taasühinemine, rahvusvahelised organisatsiooni (NATO, EL laienemine, ÜRO), rahu ja konfliktide lahendamine, identiteet ja mitmekesisus, energiamajandus, globaalprobleemid (nt epideemiad, demograafiline olukord, kliimaküsimused, terrorism).</p>	<p>eesti keel ja kirjandus - allikatekstide lugemine ja analüüsimine.</p> <p>geograafia - Euroopa riigid pärast NSVL lagunemist.</p> <p>ühiskonnaõpetus - rahvusvahelised organisatsioonid, globaalprobleemid.</p>

Õppeaine “Ühiskonnaõpetus”

II kooliaste (6.klass)

Kooliastme lõpuks taotletavad õpitulemused:

<p>II kooliaste</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti. 6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata. 8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. 9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.
--

10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.
 11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.
 12. Käitub teadliku tarbijana.

Õpitulemus	Õppesisu	Lõimingu võimalused
Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine		
1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.	<ul style="list-style-type: none"> Kohalik omavalitsus, seadus, lapse õigused, peamised inimõigused, sõnavabadus ja selle põhimõtted, demokraatia, vabatahtlik tegevus, kodanikuühendus. Peamised põhiseaduslikud institutsioonid ja nende funktsioonid, õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal. 	<ul style="list-style-type: none"> Kohtumine vallavalitsusega Valla teenetemärgi kavalerid Kooli kodukord, koostöö väärtuskasvatusega
Allikad ja autoriõigused		
1. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 2. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.	<ul style="list-style-type: none"> Fakt, arvamus, allikas, argumenteerimine, autoriõigused, viitamine. 	Kirjandus/ajalugu/ informaatika Õpilane kirjutab usaldusväärseid allikaid ja viitamist kasutades arvamust, kus toob enda arvamuse põhjendamiseks sisse ka fakte. Ajalehtede kokkuvõtted, kohaliku lehega tutvumine.
Kultuur		
1. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. 2. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.	<ul style="list-style-type: none"> Kultuur, religioon, võrdõiguslikkus ja sallivus; Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm), sooline võrdõiguslikkus. pere ja suguvõsa, kogukond. 	Rollimängud, kohtumised erinevate kultuurikandjatega enda kogukonnast ja kaugemalt.
Planeerimine ja tarbimine		
1. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.	<ul style="list-style-type: none"> Risk, turvalisus, aja- ja kulutuste planeerimine, tarbimine ja tarbija, raha kogumine, säästmine ja 	Matemaatika, loodusõpetus Isiklik eelarve:

<ol style="list-style-type: none"> 2. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. 3. Käitub teadliku tarbijana 4. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. 	<p>laenamine, tarbimisotsuste mõju keskkonnale ja kogukonnale, elukutsed ja ettevõtted kodukohas.</p>	<p>Endale sihi seadmine raha kogumine ja/või säästmine enda seatud eesmärgi jaoks (nt jalgratas, tahvelarvuti, laagritasu, annetus jne). Õpilane toob ka välja, kas ta vajab või tahab antud eset/elamust vms. Seejärel detailse plaani paika panemine - kust on võimalik raha teenida või kokku hoida - millised oleksid variandid ja alternatiivid, kui kaua läheb antud eesmärgi saavutamiseks jne. Pidada logi ja teha kokkulepitud perioodi (nt 4 nädalat) ülevaade ja eakohane analüüs protsessist.</p>
--	---	---

III kooliaste (9. Klass)

Kooliastme lõpuks taotletavad õpitulemused:

<p>III kooliaste</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega. 2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond. 3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine. 4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid. 6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas. 7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta. 8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest. 9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega. 10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost. 11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot. 12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt. 13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest. 14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid. 15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt. 16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

Õpitulemus	Õppesisu	Lõimingu võimalused
Ühiskonna institutsiooniline struktuur		
<p>– Õppija mõistab, et ühiskond on terviklik süsteem, kus erinevad osapooled mõjutavad ning samas sõltuvad teineteisest.</p>	<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte</i>,</p>	

<ul style="list-style-type: none"> – Oskab tuua näiteid sektorite tegevusest ja koostööst ühiskonnas ning üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda avaliku sektori, erasektori ja vabakonna tegevuses. 	<i>kolmas sektor, mittetulundus organisatsioon, vabakond.</i>	
Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne		
<ul style="list-style-type: none"> – teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; – oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt; – toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; – loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; – Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt. 	Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>ühiskonnarühmad, rahvastikunäitaja, demograafia, migratsioon, immigrant/sisserändaja, kodanik, topeltkodakondsus, varjupaigataotleja.</i>	
Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses		
<ul style="list-style-type: none"> – toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; – toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; – märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; – toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; – Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega. 	Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus</i>	
Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses		
<ul style="list-style-type: none"> – toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; – toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; – oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele; – märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; – toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; – analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpitu olukorras asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist. 	Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, diskrimineerimine, kohustused, privileegid, vastutus, hädaolukord, eriolukord, kriisiõppus</i>	

<ul style="list-style-type: none"> – Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega. – Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt. <p>Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.</p>		
Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe kontekstis		
<ul style="list-style-type: none"> – oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; – tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; – mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul; – märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; – toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; – Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse 		
Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe kontekstis		
<ul style="list-style-type: none"> – oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; – tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; – mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul; – märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; – toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; – Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid 	<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>valeuudised, vandenõuteooriad, infosõda, infomull/ kajakamber, tehisintellekt (AI), sünavõltsing, kommertsreklaam, sotsiaalreklaam, poliitreklaam, vaenukõne, sõnavabadus</i></p>	
Demokraatia toimimine igapäevases elus		
<ul style="list-style-type: none"> – loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; – toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; – teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; – analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; 	<p>Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valmised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses;</i></p>	
Demokraatia toimimine igapäevases elus		

<ul style="list-style-type: none"> – selgitab avaliku konkursi tähtsust; – toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; – märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma; – toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; 	Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>õigusriik, korruptsioon</i>	
Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda		
<ul style="list-style-type: none"> – selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; – teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; – nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; – teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; – teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid. 	Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: õigusriik, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, põhiseaduslik instiutsioon, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, President, õiguskantsler, riigikontroll, kohalikomavalitsus, kohus, EL Parlament, EL Komisjon, EL Ülemkogu, ministereerium, riigiamet, põhiseadus, menetlus	
Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda		
<ul style="list-style-type: none"> – selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; – loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; – toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; – teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; – nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; – teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; – analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel 	Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>kohalikomavalitsus, volikogu, linnapea, vallavanem, linna-/vallvalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus</i>	
Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksta panna		
<ul style="list-style-type: none"> – analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; – toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; – Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt. 	Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.</i>	

Turumajanduse olemus ja riigi roll selles. Põhifookus: kuidas tekib ühiskonnas tulu ning mõistab, kuidas toimib heaoluriik		
<ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist; – teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; – teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; – järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid. 	Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: ressurss, majandussüsteem, vaba turg, monopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtlus, õiglane kaubandus, eksport, import.	
Tööturg		
<ul style="list-style-type: none"> – analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; – analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest. 	Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV	
Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine		
<ul style="list-style-type: none"> – analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; – selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale; 	Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud</i>	
Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada.		
<ul style="list-style-type: none"> – analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid; – selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; – teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; – toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga; – teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega. 	Teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid: <i>Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi organisatsioonid, hargmaised ettevõtted</i>	